

בעית הזהות בהתמודדות עם העבר הנאצי

שני מקרים מנסיונה של פסיכותראפיסטית

אנה מריה יוקל

שני הפאציינטים התירו לי לפרסם את המקרים שלהם.

יהודה

את המדען היהודי הצעיר "יהודה", שע-תיד היה להיות פאציינט שלי — פגשתי בשנת 1959 במסגרת חברתית והתרשמתי מרוחו הצלול-לה והממושמעת ומהתנהגותו חסרת-היומרה. אפ-שר היה להגדיר אותו כטיפוס של אירופי מו-דרני צעיר, בוגר אחת האוניברסיטאות המפורס-מות באירופה. צעיר זה, שאז היה בן עשרים ושלוש, כבר עשה חיל בלימודיו (השיג תארים בציונים הגבוהים ביותר בשני מקצועות שונים) ו שקד על עבודת-הדוקטור שלו במקצוע שלישי. מוריו חזו לו גדולות ונראים היו הדברים כאילו צפויה לו קריירה בין-לאומית. דבר זה ראוי היה לציון מיוחד כיון שמחמת התנאים היוצאים-דופן של ילדותו לא הגיע לבית-ספר אלא בן שמונה. על גלגולי חייו שמעתי לפני שהכרתיו: אביו שהיה חי עם משפחתו בהיחבא משעת כיבושה של פולין בידי הנאצים, נעצר כחבר של תנועת-המ-רי היהודית ונשלח למחנה-השמדה. ולאחר שכל שאר קרוביו או שעברו "סלקציה" או שהוגלו, הצליחה האם להסתתר עם בנה היחיד במערה מתחת לרפת בעיר יחד עם עוד כמה יהודים. אי-כך פולני ששילמו לו על כך בטבין-ותקילין, סי-פק להם מזמן לזמן ומזון לשמן למאור. במשך שנה וחצי — עד שהנאצים גורשו מן הארץ — לא ראה הילד את השמש ולא יצא את המערה. בש-עת פגישתנו הראשונה — החברתית — נגע הב-חור בזכרונות אלה אך אמר לי בחיוך שהוא זוכר אך בקושי מה שקרה באותו עבר רחוק וש-בשום אופן אין דברים אלה מכבידים עליי.

מקץ שנה הוא נאלץ להפסיק את לימודיו כיון שנבצר ממנו להתרכז והוא שקע באפאתיה. בה-

בשנים 1950-1965 חייתי ועבדתי במערב-גר-מניה כאחת הפסיכותראפיסטיות היהודיים המע-טים בגרמניה. מתוך החומר הרב שהצטבר בפרק-טיקה הפרטית שלי ובעבודתי בבית-חולים בול-טים שני מקרים שיש בהם כדי לקרוע חלון לה-בנה מעמיקה באחד הפרקים האפלים שבתולדות האנושות, רדיפת-היהודים הנאצית. הראשון הוא מקרה של יהודי שבימי ה"רייך השלישי" היה מילדי הגרופים, ואילו השני הוא מקרה של גר-מני, בנו של אוברשטורמבאנפירר ס"ס, היינו מ-ילדי הרודפים. שני צעירים אלה (הגרמני קשיש בשבע שנים מן היהודי) נפגעו קשות, 15 עד 17 שנים לאחר סוף המלחמה, על-ידי סימפטומים שנתגלו כתוצאות מושהות מהשפעת האידיאו-לוגיה הנאצית בילדותם. וראה זה פלא: ההרס המחריד במעמקי נפשם של השניים (שהיה בל-תי-מודע להם עד אז) היה דומה, להודיעך שבש-ני עברי המתרס גם יחד היתה לאידיאולוגיה הנא-צית תוצאה אובייקטיבית של רציחת-נפשות.

שני הפאציינטים שלי, הן היהודי והן הגרמני, לא גרו בברלין; שניהם היו צריכים לעשות מא-מצים מיוחדים כדי לקבל טיפול. לכן אפשר היה לקיים אותם רק בתקופות בנות שבועות או חד-שים אחדים כל-אחת, שביניהן חלו הפסקות ארוכות. מצב זה וכן נסיבות אחרות שיוסברו לה-ן חייבו אותי לנהל את הטיפול בקצב אינטנ-סיבי ביותר, משמע: בשיבות בנות שעתיים (עתים אף למעלה מזה) בכל יום, לרבות שבתות וימי ראשון, מתוך גישה פינאנולוגית-אנתרו-פולוגית בעיקר. שיטה זאת שהיתה כפויה עלי — משמעותה אינה כמותית בלבד.

לגבי שני הטיפולים הללו אצטמצם בתיאור עובדות ומאורעות הכרוכים בנושאי המרכזי, וא-דלג במידה רבה על תהליכים ועל בעיות הידור-עים לכל המצוי אצל התיראפויטיקה.

היתה בעיניו, אם תמצא לומר, האמצעי האחרון. אביו בחוץ-לארץ עודד אותו נמרצות בעמדה זו, ואילו רופאו עמד עכשיו על כך שהטיפול הוא חיוני. יהודה קיבל את התיראפיסטית בשל הק- וים ה"נבונים והביקורתיים" שהוא מצא בה ובו- כותם של אלה היה מוכן למחול על הקפריסות הפסיכולוגיות שלה. ועוד הוא מברר אתה כמה מבעיותיו האישיות הדוחקות (שנראו לו כמקור צרותיו) והנה עטו עליו חלומות בתכיפה מוזרה, לאות שהחל התהליך האנאליטי. התיראפיסטית לא חדרה אתו אל תוכנם של חלומות אלה שהיו עמו- סים סמלים מסוכנים כדי לא לגרות אותו להת- פרצות הבלתי-מודע שלו שהביאה אותו רק לפ- ני זמן קצר לעברי פי טרוף, אך היא עמדה בכל תוקף על הצורך שעם שובו אל מקום מושבו הר- גיל יקיים שם טיפול סדיר.

בישיבות הקודמות הוא סיפר אגב-אורחא על ילדותו בגיטו ובמערה; אף-על-פי שבשעת פלי- שת הנאצים לפולין הוא היה ילד כבן שלוש- ארבע הוא תפס כנראה איכשהו את המתרחש, ת- פס שהוא בסכנה מתמדת שיירו, שיעצרו, שיהרגו אותו ושירצחו אותו בגו. לימים, כשהוא היה בן חמש עד שבע, הוא התנהג יפה מאוד, היה "ילד טוב", עזר לאמו במערה, אפילו גיחם אותה והב- טיח לה שאבא יחזור (ולמרבה הפלא, כך היה). בגיל רך הוא לימד עצמו לקרוא בשפות שונות וכיון שכמה ספרים היו מצויים לו שם, הוא קרא מן הבא ביד במערה: קצת מהיינה, ספר-לימוד לפילוסופיה יוונית, הברית החדשה; אך אף פעם לא שוחח עם איש על מה שקרא ולאיש לא גילה את המחשבות שהעסיקו את מוחו הילדותי שוד- אי היה מפותח למעלה מגילו. כן הוא לא דיבר מעולם על משחקיו האיומים. הואיל ובמערה לא היו צעצועים, הוא שיחק בלי אומר בעלים היב- שים שהיו זרועים על הארץ משחק הגליית יהודים — מציאות שהוא הכיר אותה מנסיו- נו. הוא היה המפקד הנאצי והעלים היו היהודים חסרי-הישע. אך הוא מיאן להזיק נסיונות-יל- דות אלה אל המצוקה שבה הוא נמצא עתה. פתאום, אחרי שבוע של רגיעה, נגלו שוב סי-

יותו קרוב להתמוטטות ביקר בברלין. הרופא שא- ליו פנה הורה על טיפול של שינה וגם פיקח על טיפול זה, אולם העלה חרס ואף הביא לידי הרעה חמורה, וסכסוכים אישיים ומשפחתיים מתחו את המצב עוד יותר. הנסיון לדכא באמצעים כימיים תכנים שביקשו להתקומם, ריכזו את הלחץ הנפשי עד לדרגה מסוכנת. עתה נזכר הבחור בפגישתנו אשתקד ופנה אלי במצב כמעט-פסיכוטי.

בעוד שמקודם הוא לא דיבר גלויות על עצמו בכלל, קלח ממנו עתה זרם מחריד של דיבור — שעתיים-שלוש בבת אחת, כמעט בלא הפסקה. במשך כמה ימים רצופים רק ישבתי והאזנתי בשקט להתפרצות זו כשאני מבטלת תורים אחרים על ימין ועל שמאל; שכן קיויתי שאוכל למנוע אסון אם אעמוד יחד אתו בפני תהו-ובוהו נפשי זה.

זה זמן רב היה סובל מפחדים מגיים, מאידי- אות כפויות ופעולות כפויות, ודמיונות על אמ- צאות מיכניות שהוא הפעיל אותן או שהן הפעיי- לו אותו. דמיונות אלה סבבו על מיכלים משוריי- נים, פגזים, צוללות, טילים, מחילות של חלליות- לבנה שנשרפו; מלוויו היחידים היו רובוטים בע- לי כוח-חיים שהוכוונו באופן מיכני אם כי מל- אים היו חיות מוזרה. ואין לך בכל דמיונותיו כל זכר ליצורי-אנוש אלא הוא בלבד, כשהוא פו- על ונפעל. כתוצאה מכך הוא התרחק כמעט לגמ- רי מידידיו אשר היחסים אתם היו תמים מפוק- פקים במקצת. — למותר להסביר מה משמעותו של דבר זה.

במרכוס של כל האימים הסתומים האלה עמד חלום חור-ונשנה: לנוכח רקיע בהיר מאוד ובל- תי-מעונן ניצב זקוף עצם כביר ומרחף שאינו מן העולם הזה. לא יותר מכך, אבל חלום זה מהלך עליו פחד-אלוהים.

מקץ ימים מספר שכך זרם הבעתה ונראה היה שנעצרה סכנת ההתמוטטות. הוא חש שרווח לו ושקל לחזור ללימודיו; אולם הוא השהה את נסיעתו אם כי לא ראה עצמו כאדם המקבל טי- פול. לרוחו הפילוסופית נצטיירה הפסיכולוגיה תמיד כדבר איראציונלי עד כדי גיחוך, ואנאליזה

על-ידי הגן, לא דם ממש של אדם אלא אותו נוֹ-
 זל שחמחם וחנקני: היה זה דם של תולעים —
 של הרגולים שבהיותו ילד (לאחר השחרור) הוא
 היה סוחט אותו באיזה להט של פעולה כפויה-
 כמעט. בא איפוא החלום להגיד: אם כי אני
 סובל ייסורי-מוות בדמות של אנוש, הרי אני
 אלא תולעת מורעלת בגן. בסיפור "אחרון הצ'
 דיקים" לשוארץ-בארט יש סצינה שבה הנער ה-
 יהודי מתון-המוגז ואוהב-הטבע, לאחר שילדים
 גרמניים התעללו בו קשות, נתפס לאורגיה מטו-
 רפת של הריגת פרפרים; בכך הוא מתנקם בב-
 ריאה שהתירה לעלוב באחד מבניה — מעשה-
 פורקן לייאוש. רצח התולעים שביצע הפאציניסט
 שלי לאחר המלחמה, כפי שנתגלה עתה, לא נוד-
 עה לו משמעות מרפאת מעין זו. לאחר שקיבל
 בלי טענות ומענות את היותו תולעת, המשיך
 עתה באופן מכני את מעשיהם של הנאצים: הוא
 עסק בה שמדה-עצמית. שכן הדיוקן-
 העצמי שלו היה זה של תולעת. ומ-
 כאן שאפילו בחלום שבו אנו דנים, שהוא היקי-
 צה הראשונה של סבל ורגש אנושיים והניסיון
 הראשון לנסח את שעד כאן היה גטול-מבע, נא-
 לץ הבלתי-מודע לשאול לו דיוקן אנושי מתוך
 זכרונות ספרותיים (התברר שבמקרה זה הוא
 שאב מרומן להמינגווי), כיון ששום דיו-
 קן-עצמי אנושי שעשוי היה לייצ-
 גו לא היה בנמצא.

מה שנתגלה באותה ישיבה לעינינו ולאזנינו
 הבהות הוא, לדעתי, הדבר הנורא מכל מה שה-
 נאציזם יכול היה לעולל לאדם, גרוע עוד מכל
 רצח, הטלת-מום, עינוי והשפלה. כל אלה לא
 היה בידם להכחיד מן הקרבן את תודעת היותו
 יצור-אנוש; לכל היותר עלולים היו לשתק את
 הדיוקן-העצמי האנושי שלו לשעה, שכן דיוקן
 זה, משפותח, שוב אינו יכול להימחות לעולם.
 ואילו את הילד הזה אירע דבר לא-יאומן: מאין
 דיוקן-עצמי כיצור-אנוש — שלא יכול להתגבש
 מכיון שהמהלומה פגעה בו בטרם הספיקה היותו
 האנושית להתפתח — נשתל בו דיוקן-עצמי אפ-
 ריורי של תולעת.

מנים של משבר ממשמש-שובא. שוב באו פחדים
 סתומים ועצבנות הולכת-וגוברת. ואז חלם את
 החלום הזה:

הנני קצין איטלקי; נפצעתי על-ידי כך
 שנשמתי אל קרבי חומר מרעיל האוכל את
 ריאותי. אני נאבק על נשימה ונתקף הת-
 קף עז של שיעול. התקף זה קורע את חזי,
 עד שחומר נוזלי קולח ממנו. אני נוגע בחו-
 מר זה; ציפיתי שהוא דם אך אין הוא דם
 אלא משהו שחמחם וחנקני. אני מקיא,
 אך מה שאני מקיא הנו שוב נוזל זה. אני
 סובל סבל נורא. אני יודע שאני הולך ל-
 מות. אני נכסף לאבד את תודעתי כדי שיו-
 שם קץ לסבלי. — אמי נוכחת אך אינה
 מרגישה שאני פצוע פצועי-מוות. היא סבו-
 רה שאני משתעל סתם ואומרת שההתקף
 בא לי מפני ששרתי. — ושם החומר שגרם
 לי את פצועי-המוות הוא: קו לוקוינ-
 טה.

פענוחה של תיבה זו, שנראתה כיצירתו של
 החלום¹, הוליד אל המשמעות המחרידה של
 החלום ובכך אל התוכן הורס-החיים שהיה רובץ
 בקרקע נשמתו. — מובנן של ההברות השונות
 שמהן מורכבת התיבה "קולוקויגטה" נתחוויר ל-
 פאציניסט כהרף-עין, כל חלקיה בבת-אחת, בשעה
 שסיפר את חלומו (היה בהן חלק לכמה שפות):
 מיון מדעי של חרקים, שם של חומר מדביר-חר-
 קים ושל רעל ששימש בהשמדת היהודים בגזים.

הנאציזם-אל-סוציאליזם הכריז בשעתו על היהו-
 דים כתולעים פשוטו-כמשמעו — "מזיקים,
 שקצים ורמשים" — ויצא להדביר אותם ממש כ-
 הדבר תולעים. עתה נתחוויר במלוא האכזריות
 שבדבר, על-שום מה נזל מחוזהו של הקצין האי-
 טלקי (שהיה אך תחליף לפאציניסט עצמו) שגקרע

¹ כעבור שש שנים מצאה התיראפיסטית במקרה את
 המקום שבו נודמנה כנראה התיבה לפאציניסט בהיו-
 תו ילד קטן: בתרגום המקרא שלו מתרגם לותר
 "פקועות-שדה" שבמל"ב ד' לט בלשון "קולוקויג-
 טן".

הדק של שפיות מאונסת המגשר על התהום שבין התקדמות אנושית לבין קיום תולעתי.²

וכיצד אפשר היה לשתף אדם באימים אטום-מים אלה שאינם ניתנים לניסוח? הם נשתלו בו בעודו באיבו והם גדלו עם גידולו של האדם, הר-עילו כל תא שבו וסיכלו כל יחס אנושי פרט לאינטלקטואלי או למיני-גרידא. כאשר הוא עמד על משמעותו של החלום ובכך נתגלה מצבו לא-שורו, נפסק גם היחס אל האם שלכאורה היה בו מן החמימות ומן החסות, ונתחוויר שכל-עצמו לא היה אלא אשלייה (ראה החלום!).

הפאצינט שלי, כך אמר החלום, נפצע פצע אנוש מן הרעל שהוא שאף אל קרבו (שמבחינה נפשית הפך אותו לתולעת שיש להשמידה) ומפצע זה הוא צריך למות. — חלום כזה איננו בבחינת מטאפורה ספרותית. כל אחד מעמיתי שנתקל אי-פעם במצב דומה יבין את תדהמתי ויידע אי-זה כוח החלטה דרוש, כדי לנסות לעצור תהליך קטלני זה ויבין את התקוה שהחלטיות שקטה זו תסלול את דרכה איכשהו אל מקום התורפה בפסיכה של החולה אשר שם מוקד הטראומה ה-ממאירה — ותצליח להתקבל שם.

הפאצינט שלי הגיב בחלום שבו הופיעה התי-ראפיסטיית (היהודיה!) שלו כ"אשה גרמנית שי-הודים מביטים עליה מגבוה (סיטואציה הדומה לזו ששררה מיד אחרי המלחמה: נזכור נא את האיבה הגלויה שרחש או האב ה"יהודי מאוד" אל התיראפיסטיית). אבל אשה זאת, על-אף מום הגרמניות שדבק בה, קנתה לה שם טוב משום שהעבירה שנים-עשר ילדים גבול מסוכן. — כ-שהוא מזיל דמעות הוא מתחנן אליה בחלומי: "אנא, אל תעזיביני! אינני מאוהב בך" (הבדל הגיל שביניהם הוא כדי דור שלם), "אבל אני זקוק לך כאילו — אהבתי אותך". א-ני רואה בכך ניסוח מרשים מאוד של טראנספיר-כאמיתו, טראנספיר שבמקרה זה הציל את חייו. נראה לי שמשמעות הדבר שהוא הרגיש בהחלט-

עד כמה שידענתו מגעת, אין לך כל צורה אחרת של לחץ או של השקפה שהיתה נהוגה עד כה בידי בשר-ודם שעלה בידה להשיג תוצ-אה זו (המדובר הוא, כמובן, במצב של אנושות שהוא מפותח מבחינה פסיכולוגית ולא, דרך משל, בחברה קיבוצית פרימיטיבית שבה לא נתגלמו עדיין תודעה אינדיבידואלית וזהות אנושית קבו-עה). אפילו נבקש מקבילות במשפטי מכשפות או כופרים, או, בזמננו, בתופעות של האשמה עצמית במשפטים פוליטיים, או בשטיפת-מות המאבדת את זהותם של בני-אדם ומביאה אותם לידי הס-תגלות למושגי הרשות המאשימה, עדיין אין המ-של דומה לנמשל. שכן במקרים הנזכרים היה לדעתי אבדן-האני והדיוקן-העצמי חלק מתהליך בלתי-מודע של הקרבה-עצמית בתורת יחיד, — נסיגה אל המישור הקולקטיבי, כדי להימלט ממצב של גלמוד, של ב-י-דוד שלם, של היות-מוגלה, שהאדם אינו יכול לעמוד בו עוד. שמע מינה: עם שהוא מקבל על עצמו את התפקיד של הרשע-שברש-עים, שב היחיד ומשתייך לחברה; כאשר הוא מודה קבל-עם (כדרישת הרשות המאשימה) שהוא שטן, מכשף, מטורף, בוגד, סוכן — ובעשו-תו עצמו על-ידי כך למכשיר הקאתארסיס לפח-דים ולדחפים הבלתי-מודעים של האחרים, שב הפרט המבודד להיות, אם כי על-דרך השלילה, מעורה בכל ל, ובאופן פרוורסי הוא הולך למוות בהיותו נתון שוב בצרור הלבבות.

ואולם אפילו נחמה זו היתה מן הפאצינט שלי והלאה. בכך שהוא תולעת אינו נעשה חלק של הכלל המוציא אותו להורג; בשום מבע של הבלתי-מודע שלו אין אתה מוצא עקבות כל-שהם של עמידת פנים-אל-פנים נוכח איזה קטי-גור שיכול היה למלא אחריו, לא אוהב ולא אויב. אין לו בעלמו אלא הוא-עצמו — התולעת.

כיצד יכול יצור-אנוש להתקיים מתוך ההנחה הבלתי-מודעת שהוא תולעת? כל אהבה, כל זי-קה אנושית, אינה יכולה להגיע עד לאדם הנושא בחובו דיוקן כזה. אדרבה, כל הישג בתחום הא-נושי אך יעמיק את התהום ואך ימתח את החוט

² קאפקא מתחקה בסיפורו "התמורה" בכוח-חזון פיר-טי רב על תהליך ההתפרקות הבלתי-הנמנעת של קיום כזה.

מגדל, משמע שיהיה לנו מזון תמיד. (ית-
כן שהצלתי אותם מאנייה שנטרפה). הם
נראים כמו פשפשי-יער ויושבים על שיח.
האם יגדלו די מהר? אנו מדברים על הסכ-
נות שנמלטנו מהן. אני אומר לו: או תך
הם רצו להרוג בתור פולני וחייל, אבל
או תי בתור פולני, חייל ויהודי — וזה
גרוע מכך בהרבה!

המוטיב של תולעים (פשפשי-יער) ושל שריון
(סרטנים) עדיין מצוי, אבל עכשיו נצטרף לו שו-
תף אנושי שנמצא לו לאחר שצעק אליו: עכשיו
יתכן דו-שיח, תמה הבדידות הנוראה. להלך יע-
מוד הקורא על מוצאה הנפשי של הדמות ששמה
קץ לבדידות במדבר-הקרח הפנימי; עם הופעתו
של שותף זה לדו-שיח החל שלב החיפוש אחר
זהותו המודעת, פיתוחו של אני.

בינתיים היתה פעילות ערה גם במישור המודע:
ההתמודדות בין הפסיכולוגיה ה"איראציונלית"
לבין ההיגיון ה"פילוסופי", ההתקוממות נגד הט-
ענה כי לשרידים "ילדותיים" יש השפעה על ה-
האישיות המבוגרת. אף-על-פי שלחלום הבא יש
קשר-עקיפין בלבד עם העניין שבו אני מבקשת
להתרכז במאמר זה, אינני רוצה לדלג עליו מ-
שום שהוא פילס לרוחו הצלול להפליא של הפא-
ציינט שלי דרך לריכוז מלא בתהליך הפנימי.
הוא נשמע כחלום מספר-הלימוד:

אני קורא סרט קומי. הסרט הוא צבעוני.
התמונות מתפתחות לסצינה שאני עוקב
אחריה. כל הגיבורים בה הם יפים ונבו-
נים; הם מורים באוניברסיטאות. אחד
מהם הוא היפה והנבון שבכולם. מקום
העלילה הוא סיביריה. הם מחפשים לט-
אות-ענק קדם-היסטוריות; אומרים שאח-
זות מהן שארו עד היום הזה. הגיבור
הראשי אינו מאמין בכך; הוא אומר:
אפילו ראיתי אותן במו עיני, לא הייתי
מאמין בהן. פתאום שרץ-ענק אחד מסת-
ער ומתקיף את הגיבור כדי לטרוף אותו.
כולם קופצים הצדה אחוזי-אימה וקור-
אים לו: קאניבל. וכבר מזדקר שרץ שני

תי האילמת לעשות את אשר נראה כמעט כבלתי-
אפשרי, כדי לנסות להציל פאציינט זה וקיבל או-
תה בדרך הנכונה למעלה מכל משוער, על-אף
הדו-ערכיות שנבעה מהשפעת אביו.

כמה ימים לאחר מכן ראה הפאציינט במצב
של נים-ולא-נים איזו תופעה היפנאגונית שהב-
הירה בבת-אחת את משמעותו של אותו "עצם
מרחף שאינו מן העולם-הזה" ואת הפלצות שהוא
עורר. בהופעה זו נעשה העצם לצלב עצום וזוהר
ברקיע. ועתה נזכר הפאציינט: בימים ההם הת-
הלכה שמועה בקרב האיכרים הפולניים שצלב
פלאי הופיע בשמים, והופעה זו נתקבלה כהב-
טחה מן השמיים שהעם ייגאל מן הכיבוש האכ-
זרי; אבל בשביל הילד היהודי הקטן היתה מש-
מעות הצלב הנוצרי הזה רק שהוא נאשם כ"אחד
מן היהודים שרצחו את ישו". מה שבישר לאחיו-
לסבל הפולניים בשורת-תקוה, היה לנער היהודי-
די הקטן שבגיטו ובמערה כפסק-דין נוסף. בשבי-
לו לא נותר כל מוצא, הכול מגור מסביב.

עם הפענוח המכאיב של הלום-התולעת בעלמו
רוב המחשבות והמעשים הכפויים; עתה באה
הפיכת העצם המרחף אל הצלב המקורי ושחררה
אותו מן התחום המגי. עתה הוא נתקרב אל
הממלכה האנושית של סבל-אנוש. והנה
הלום המסמן בבירור את כניסתו של שלב זה:

אני נער. קבוצת חיילים גרמניים הביאו
אותי אל מדבר מושלג כדי לירות אותי למ-
וות. מסיבה שאינני זוכר, לא קרה הדבר.
אני נשאר, אולי בלי הכרה, לבדי, רובץ
בשלג עד שאני מתעורר (בשינה). יש קצת
פסולת שהם השאירו אחריהם ואולי גם
קצת אוכל. יש כאן עוד מישהו, ילד באו-
תו מצב, שהם השאירו כאן; הוא יחידי,
פשוט מפני שהוא היצור האנושי היחיד
במדבר. אנחנו צריכים להסתכל זה בזה
שעה ארוכה מפני החשיכה, וקשה לנו
למצוא זה את זה. לבסוף אני צועק
וכך אנו מצליחים להיפגש. אני אחלק אתו
את הכל. ידידי שואל כמה זמן יספיק לנו
האוכל, אני מראה לו את הסרטנים שאני

אנו. כפי שציינתי קודם, לא אתעכב כאן על בע-
יות גברוטיות "נורמליות" כפי שהן מתעוררות,
כמובן, בכל אנאליזה ובחיי כל אדם ומכבידות על
הבעיות בין ברב ובין במעט, אלא נתרכז בחוט-
השני: הדרך מקיום-התולעת החד-תאי אל קיום
אנושי. למרבה התמיהה נמצא שבנידון זה היה
לעזר רב עניין משחק-הילדים המחריד, "הגליית-
יהודים", עם העלים היבשים! שכן בו – ובו
בל בד – היה נמצא יסוד כלשהו של צד שני
(המפקד) שיכול היה להתפתח לכדי שותף
לסיטואציה. המפקד היה קודמו של הי-
לד הפולני שבחלום – אותו "עומת" היוצר את
המתח הנפשי החיוני, Gefälle בלשון יונג, שלא
היה קיים קודם לכן. "שותף" זה שצורתו היתה
בראשונה צורת צעיר גס, בלונדי, עיון, זוהה על-
ידי הפאצינט ברתחת מאבק חיים-ומוות שלו
כהאנטישמיות של שואה-עצמית ה-
משתוללת בקרבו; משמע: אנטישמיות
ששוב לא הופיעה כדבר מבחוץ אלא כמשו
הבוקע מתוך המרכז שלו-עצמו.

לא על-נקלה הוא הכיר דמות זו וקיבלה כמ-
שהו שבתוכו; לא רבים, לדעת, היו מתייצבים
כך מדעת להתמודדות זאת, התמודדות ש-
הגיעה תדיר עד קצה גבול הסבלנות (לרבות סב-
לנותה של התיראפיסטית). ההסכמה להעלות אל
התודעה את שלילת קיומו העצמי – ועוד בדמות
האויב העז והאינטימי-ביותר, כפי שהציגוהו ה-
חלומות כפעם-בפעם – מבלי לערוק מן המערכה
הזאת או להתכחש לדמות זו ולהצהיר עליה
כפינומן מעולם-החוץ – לראותה עין בעין בהח-
לטיות נחושה – הסכמה זו היא שסללה את ה-
דרך אל הבראת נפשו.

יהודה היה בן למשפחה פולנית-יהודית בת
תרבות ואינטלקטואלית; ואף-על-פי שאנשים א-
לה היו ליבראליים ואגנוסטיים במובהק, הם הבי-
טו, ביסודו-של-דבר, על הגויים מגבוה, דבר ש-
היה רווח בקרב יהודי פולין. זאת היתה אורת
הבית לפנים וכך עדיין היתה בימים ש"היות-
יהודי" שוב לא היה אלא רגש חזק אך בלתי-
מוגדר שעיקרו תגובה על סביבה אנטישמית, מת-

הרץ אחרי הראשון ומיד בא גם שלישי-
שלישי זה הוא פטירודאקטיל, היינו שרץ
מעופף. אולם הראשון מנחה וכולם רצים
בזה אחר זה אל תוך אגם ובו הם טוב-
עים. – עתה אני רואה את סיבירה כו-
לה – ואפילו את כל יבשת אסיה, בכעין
מפה תלת-ממדית: אחר-כך יש כאן אי
שאליו אני מגיע בסירה. אי ירוק הוא זה,
הקרח נעלם כליל; האי מתרומם מן הים.
אני שומע משם סימן של מורס: בור –
ני – או! בור – ני – או! האי נקרא בור-
ניאו.

הסרט הקומי מצויר כמובן את יחסו המקורי אל
טיפולו, שהיה לו בהשפעת משפחתו. החיות ה-
מזדקרות המטביעות את עצמן נקשרו באסוציאצ-
יה אל החזירים אחווי-השדים מן הברית-החדשה;
על נקלה אנו מכירים בצורתן את הדחפים האר-
כאיים העצומים והמסוכנים המאיימים על הדיו-
קן-העצמי המחוכם. – אך האי הירוק בורניאו –
מה עניינו בכאן? הפאצינט הופתע מאוד שלא
הצלחתי לתפוס מיד את משמעותו. כמובן, פירו-
שו היה: בורן-ניאו, היינו לידה חדשה.³ אכן
בסופו של דבר, לא פחות מ"לידה חדשה" היה
דרוש כדי לשקם נפש זו המעורערת עד היסוד.
ואמנם בשלב מאוחר הרבה יותר אירע, במובן
הרוחני, משהו מעין זה (ראה חלום 4).

ברם קודם לכן בא התהליך המייגע והממושך
של המעקב אחר סימני סיטואציית גינוביפה עם
האם במערה (Genovefa היא גיבורה של סיפור-
עם גרמני, נסיכה הנחשבת כמכשפה, אם כי היא
חפה מפשע, והחיה בהיחבא במערה ביער עם בנה
הקטן הנהפך לצבי); דבר זה העסיק אותנו במר-
בית שלושים הישיבות הבאות: תהליך זה הלך
בד-בבד עם אותה התפתחות הנוגעת לבעייתנו

³ מושגים ותמונות "מיסטיים" למראית-עין, המופיעים
בחלומות ובשאר מבעים של הבלתי-מודע, אינם
מוגבלים כלל לאנשים שדרכם בכגון-דא. לעתים
קרובות הם מסמנים תכנים ותהליכים פנימיים בע-
לי חשיבות יתרה שאינם ניתנים להבעה בצורה
אחרת. מי שמתעלם מהם או שמוזלזל בהם כ"פר-
שנות ותו לא", מעוות פינמנים פסיכולוגיים.

(כשלושה חודשים), הוא קיים קשר עם התיאור-פיסטית שלו באמצעות מכתבים ובשעת מחסו-מים נפשיים או משרבים, כלומר במקרים דחופים ביותר, היה מטלפן לה. כדי להיות בלתי תלוי מבחינה כספית באביו, החליט לעבוד, החלטה שלא היה מעלה על דעתו כמה חדשים קודם; בעבודה היה עליו להסתגל למגע יום-יומי עם אנשים ולקבל משרה בדרגה נמוכה למדי, נוכח השכלתו האקדמית הגבוהה.

כי בעיית-האב התעוררה במלוא עוצמתה, דבר זה כמובן היה צפוי מראש: הרי היה על הפא-ציינט לעבור את כל דרך ההתבגרות שהחמיץ בשעתו. היה בכך משום הישג ניכר שהוא הש-כיל להפריד את בעיית-האב הפנימית מעל האב שהתערב בענייניו בפועל ממש; בכך ניתן לו לא רק להגיע לאט-לאט לידי יחס מאוזן אל אביו הממשי, אלא גם להניח את היסוד לגישה לבעיית "האב" במישור הרוחני. — במשך השנה לאחר תקופת הטיפול הראשונה עמד יהודה על הדחף שדחף אותו לזיקה אל בת-הענקים, הנוצ-ריה האדוקה (והתברר ששתי תכונות אלה הן שהיוו את הקשר בלתי-המודע) והצליח לאט לנ-תק את היחס שלפנתע נתרקן מכל משמעות. יש לציין שהוא עשה זאת, בהתאם לגידול רגשו ה-אנושי, ברוח של הבנה יוצאת מן הכלל, וקמעה-קמעה הביא בחשבון גם את מצבה של הנערה ועזר לה להתגבר על ניתוק הקשר. כשבא בשנת 1962 לברלין לתקופת-טיפול שנייה, היה עלינו לעבוד בעיקר על בעיית-האב. בשלהי התקופה נשקפה ההתפתחות העתידה לבוא: שהוא יראה את האב, מבלי למעט את דמותו, כאותו אדם שהנו באמת, על כל מגבלותיו, ויקיים מצדו יחס בלתי-ממותח בין שני מבוגרים, אחד צעיר ואחד קשיש. לאחר שחזר יהודה מתקופת-הטיפול השניה שלו, פגש בחורה שנמצאה מתאימה לו. במהרה התפתח יחס זה לשותפות תקינה, לנישואים והעמדת בנים. בינתיים הוא הסתלק מטענתו כאילו הפסקת עבודתו על התיזה שלו היא זמנית בלבד: הגישה הסוציולוגית-המדינית ה"נאורה" שמתוכה הוא ניגש מקודם אל התיזה שלו, שוב לא היה בה

חילה עוינת (פולנית) ואחר-כך צמאת-דם (גרמ-נית). בן שש-עשרה עשה יהודה, עם קבוצת-נוער אירופית, זמן-מה בקיבוץ; ואולם עתה הביט על התרגשות-הנעורים של אותם הימים בסלחנות טובת-לב. מובן שכיהודי היה גאה במדינת ישראל אל באופן עקרוני, אך לא היה בכוחו לראות בה וביהדות בלתי אם אומה קטנה ומסוכסכת מבפנים בעלת עבר טראגי ומושגי-חיים מיושנים שלא יכירם מקומם בעולם המודרני הראציונא-לי. דעותיו על האנטישמיות היו מיוסדות על הנחות סוציולוגיות-מדיניות בעיקרן (בעיית ה-מיעוטים, מבנה חברתי, שעיר-לעזאזל פוליטי). אולם כל המושגים הקבועים בנידון זה שהיו לו כמושכל-ראשון, כל המבנה הספקני-האינטלק-טואלי — עתה שקע הכל ונמצא בעיני יהודה יבש וחסר-חיים; שכן כל אותם מושגים היו מנו-תקים מכל מה שהיה בהם פעם מן המשמעות ומן השרשים ולכן הם השאירוהו חסר-מגן מפני התקפה. זה אשר נתחוויר עתה תודות לאתגר שבא מן האחר, הבלונדי, הגס והעוין שבמהלך התפתחות זו התגלה כנושאה של אותה חיוניות ואותה זיקה-לחיים שהיתה חסרה ליהודה; וכן הוא-הוא שקרא אותה להבנה-עצמית, הערכה-עצמית, תודעה-עצמית חדשה, עמוקה-יותר; מ-של למה הדבר דומה? לקרב הגדול הניטש בין גילגמש לבין אנקידו שבו תחלת פגישתם ושכסו-פו הם יוצאים שניהם כאנשים אחרים. ראשית הודהו כיהודי — שכנראה היא צורד-של-עיקר לגביו — מיוצגת בחלום (חלום 4) שבא מקץ ת-קופה של שנה כמעט שהיתה מלאה מאורעות פנימיים ותמורות גדולות גם בחייו החיצוניים.

כשבא אלי הפאציינט שלי לראשונה, הוא היה כלפי חוץ האירופי הצעיר והמבריק אך לאמיתו של דבר קטין בעל ראש עצום ועתיק-יומין כפי שצייר אחד מחלומותיו את דיוקן-עצמו; לא היה לו מושג כלשהו כיצד לחיות, כיצד לעצב את חייו ולדאוג לעצמו, כיצד להשתכר אפילו כדי פרוטה וכיצד להשתלב בחבורה. הוא היה חי עם בחורה קיפחת, נוצריה בלב-ונפש. כש-יצא מברלין אחרי תקופת-הטיפול הראשונה שלו

גזר־העץ אפשר שמוצאו מן הסנה הבורע) והמ־חזקים את משמעותו המוזרה שבמרכזה עומד הצורך החיוני לשוב ולהשתרש במסד הנפשי שאבות דורו לא ידעו לספק משום שהם־עצמם לא היה להם חלק בו. קוצר־ידם של האבות לס־פק את החוליה הרחנית המקשרת — זו משמעות הדילוג על דור בתהליך ההשתרשות הגואלת ש־מכוחה אפשר לחיות. — באיזו מידה מפתיעה התפתח יחסו של יהודה עם אביו הממשי, אפשר לשער על־פי העובדה שבחלום מסתתר האב מאחורי דמות "האח הקשיש" שאמנם אין לו חלק בהתפתחות רבת־המשמע ובכל זאת פורש האומן לפניו בידידות את בעיית הדור החסר.

נראה שיש ליהודה סיכוי לזכות לבריאות מל־אה של הנפש; מכל מקום הוא נמצא בדרך לכך, ונותרו רק אי־אלו בעיות צדדיות שיש עוד לטפל בהן באופן אנאליטי. — במקרה שהוא יחזור אל עבודתו התיאורטית הטהורה, אפשר שנוכל עוד לצפות ממנו להישגים ראויים לציון, אך לא־דווקא מבריקים; אך יתכן שהוא יסתפק בנסיגת־השיא של חיים נטולי מאורעות חיצוניים רוע־שים. יש לקוות שיהודה — וכל בני דורו עמו — לא יגיעו אל הסיטואציה הטראגית שיראו בהם עוד "דור מדולג" אחד.

בפרק הבא נדון באבות שהיו לבניהם ל"דור מדולג" לא מחמת הצד הטראגי של ההיסטוריה, אלא מחמת אשמתם האישית החמורה. בו נציג נקודות אחדות מן המקרה של "פולקר" שהוא המקביל הגרמני של יהודה.

פולקר

אם האידיאולוגיה הנאציונאליסטיסטית, המ־יוסדת על האנטישמיות, לא זו בלבד הביאה לידי רצח אלא היתה גם (מבחינה פסיכולוגית) עוינת־חיים ורומסת־נפש — האם היא גררה גם תוצ־אות מושהות, הניתנות לתצפית מדעית, בנפשם של בני הרודפים לשעבר כשם שעשתה בנפשם של בני הרודפים?

בניגוד לרבים מעמיתיה הגרמניים שטענו (בלי ספק מתוך כנות סובייקטיבית) שלא מצאו שום רמז בלתי־מודע ל"דיוקן היהודי" שיעסיק את

כדי לספק אותו, לאחר שהוא נאבק עם הבעייה כעניין של חיים ומוות. ניסיון זה היה צריך להניב מושגים חדשים לגמרי. הוא התחיל מגשש לקראת מורשה רוחנית שלפי שעה לא היתה ידועה לו ושהיתה מרוחקת מאוד מרו־חו המודעת. אך הנושא הופיע בחלום שהוא שלח לי בלוויית מכתב שבו הודיע לי על תכניתו להת־חתן בקרוב ולקבל משרה אחראית בתכנית־מח־קר מדעית־מעשית שלפי תכנה וצורתה אין לה שום צד שוה עם עיסוקיו הקודמים.

וזה החלום:

מקום העלילה: ארץ־ישראל. מסתבר ש־היא ישראל העתיקה שכן ההמון לבוש בבגדים של ימי־קדם. יש כאן אסיפה גדו־לה של העם; הם עורכים טקס שבועה ב־זרקם גזר־עץ בוער על הארץ; אני מביט כלפי מטה ורואה להפתעתי שהארץ כמ־עט שלא נחרכה; דנים בגילדות מסוימות שיש להן הזכות לעבוד את האלוהים. נר־אה לי שהתקנה היא בלתי־דמוקרטית מ־אוד לפי שהיא פוסלת את אלה שאינם שייכים לגילדות. יש אומנים ושוליות. לשוליות אותן הזכויות כמו לחברי הגיל־דות כפי שניכר מלבושם שצבעו כצבע לבוש אדוניהם. יש כאן בעייה: הבדלי הגיל בין האומנים לבין השוליות. חסר בי־ניהם דור אחד. אני רואה אומן עם שוליתו בעגלה פתוחה; האומן משוחח עם אחיו הקשיש של השוליה. האח הקשיש הזה גילו הוא בין ארבעים לחמישים שנים ואילו השוליה הוא צעיר, כמעט נער. האח הגדול משוחח עם האומן על אחיו הצעיר וגם על בעיית הפסיחה על דור אחד.

בשעה שחיו החיצוניים של הפאצינט שלי נעשו חיי מבוגר, הוא הקים במעמקיו קשרים עם שרשים רוחניים — ואולי מוטב שנאמר: חיי־התפתחו משום שבבלתי־המודע ש־לו הוא קשר קשרים. יש בחלום זה כמה וכמה פרטים ספונטאניים הראויים לציון (כגון האש שאינה חורכת שבה מאששים את השבועה —

היה לו גירעון של עשרה קילו במשקלו. ואת מתח-העצבים שלו הסבירו — וכן הסביר הפאצי-יינט עצמו — בבעיית חיי הנישואים שלו. אולם הדבר המפתיע בנישואים אלה היה שנתברר שהפאצינט דבק בהם בכל עוצמת רצונו, כשחיי עם הנערה הנחמדה, היפה והצופה הליכות-הבית מ-שמיים לו כמסווה של חיים מסודרים על פני התוהו-ובוהו שבקרבו. את חיי האינטנסיביים ורביי-התהפוכות היה חי בנפרד מכך. לפולקר הייתה הצלחה יתרה בנשים. הוא נהנה מתענוגות-המין הנאה עזה, ואולם העובדה שהוא נכנס לפרשות-אהבים בו-אחר-יו — ועתים אף אחדות בעת ובעונה אחת — גם הדהימה אותו עמוקות והוא חש אותה כפורענות נוראה. תדהמה זו לא נבעה מנימוקי "מוסר" אלא הוא לא יכול היה להבין מה כפה עליו חיים אלה, ואף לא, מה משך נשים בכוח שאין לעמוד בפניו אליו — לא טיפוס של דון-ז'ואן אלא, אם תמצא לומר, המקביל הזכרי ללוריליי (סירונית ללא נשמה המושכת אליה בכוח סופגני את המין האחר). לדידו לא היו נשים, כמובן, יצורים אנושיים: כשהוא נשאל אם אי-פעם היה לו יחס של אמון עם אחת הנשים האלה, הוא חייך כאילו מפתיעים אותו בדבריי-בדיחות. ומשום מה פנה אלי, לתירפסיסטית-אשה? משום שרופאו, שהוא העריך אותו במאוד, עמד על כך. אמרתי לו כי אין כל צורך שיקבל את טיפולו מידי דווקא והצעתי לו לקשר אותו אל אחד מעמיתי הגברים. פולקר סירב. לא הסכמתי לאלתר, אלא ביקשתי ממנו לטלפן אלי שנית. למחרת צלצל ואישר את החלטתו. — התעכבתי על פרטים אלה משום שבמהלך הטיפול נגלתה משמעותם העמוקה.

ההתחלה היתה קשה. פולקר — נתתי לו לשבת מולי זמן רב מפני שהיה צורך שיתרגל לעמידת פנים-אל-פנים — ניסה לספר את תולדות חייו, אך חיש-מהר נתחוויר לו שלאמיתו של דבר אינו יודע אותן אלא רק למקוטעין. מה שלהלן אינו משקף איפוא את דרך סיפורו אלא דברים כפי שנודעו קמעה-קמעה. וגם כאן אתרכו בסיטואצ-יות-מפתח ובעיות מסוימות בלבד.

הבלתי-מודע הגרמני גם עתה (הכוונה כאן לפרק-הזמן 1954-1964), מורה נסיוני שלי על דבר אחר. העיוורון כלפי בעייה זו — שמקורו בסירוב ל-התמודד בעצמם אל-נכון עם הבעייה ובב-קשת מקלט בפילושמיות קלה, כפי שהיא רווחת בגרמניה בעשור האחרון — לא פסח גם על הפסי-כולוגים ועל הפסיכו-אנאליטיקנים הגרמניים. הזכרת "היהודי" במבעים בלתי-מודעים רבים היא שכיחה, אם כי לאו דווקא שלילית תמיד — ולעתים קרובות היא באה אפילו כדיוקן "גואל". ברם אף אחד מן הפאצינטים שלי שבהם מצאתי תופעות כאלה קודם לכן, לא היה בן למשפחה שהודהתה בפועל ממש עם המשטר הנאצי.

והנה פנה אלי איש בתחילת שנות השלושים שלו, תרבותי, בלונדי מאד, עיניו כחולות ככחול הפלדה. הוא היה שקט ואינטליגנטי, איש מצליח ויאהבתי (אמביציוזי) מאוד, עם כי בטעם טוב, איש היודע — דבר לא-רגיל בגרמני — למעט ב-חשיבות עצמו. בפגישתנו הראשונה הביע את הלך-הרוח הטיפוסי לדור הגרמני הצעיר בעל האופק האירופי והספקני: הוא גינה את העבר הנאצי, אך לא פחות מכן מאורעות שבזמננו בצד השני, המזרחי. של גרמניה, ונעדר היה ביטחון של ממש במציאות הנרקמת ברפובליקה הפדרא-לית, זו של "הפלא הכלכלי", זו החומרית גרידא, בלא רעיון מדיני, מוסרי או רוחני של אמת. מה הביא אותו אלי?

זה זמן-מה הוא סובל ממצבים של מתח רב ובלתי מוסבר, שהתגברו באחרונה ללא-נשוא, ובישרו התמוטטות בלתי-נמנעת. ואלה באו בד-בבד או לסירוגין עם אפאתיה מוחלטת כלפי אשתו וילדו, שנתבטאו בבית באיזה שקט של קיפאון שלא היה בכוחו לשברו — אם כי מצבים אלה לא גרעו מלהט העבודה הנמרץ שלו בסגנון הזאב הבודד; שכן הוא עשה חיל רב במקצועו, היינו בארגון קשרי-תרבות בין-לאומיים. עד כאן ניסו רופאיו לעזור לו בגלולות ובשלחם אותו לבתי-הבראה, כי ראו את מצבו כתוצאה של צהבת שפקדה אותו זה פעמיים במשך שלוש השנים האחרונות ושל ליקוי בכבד שלו הכרוך בכך.

שנגדעו מתחתיו, ובלי לתמוה מה אירע לו לקימו הקודם.

אף-על-פי שביודעין הוא היה מוכן ומזומן לשיתוף-פעולה בטיפול, הגיע לעתים קרובות המגע בחדשים הראשונים לידי חידלון כמעט. חלומות לא היו לו (הוא אמר שמימי לא חלם הרבה). קיפאון זה גרם לו לעתים לשאול את עצמי, שמא באמת אין בו במקרה זה יותר מן המצוי על פני השטח. אולם בעל-כרחי חשתי מאחורי החזית המושלמת של אדם המעורב בהור-יות העולם משהו רב-עוצמה, אילם, בלתי-ניתן לניסוח שהזכיר לי מניה-וביה את יהודה. ואז חלם בעל-לא-חלומות זה את חלומי הראשון במשך ימי טיפולו:

אני נמצא במשתנה לגברים. יש בה מר-צפות שחורות. אני מטיל מימי ושם לב מתוך חרדה עצומה שהשתן שלי הוא שחור לגמרי. אני יודע מה פירוש הדבר: הכבד שלי הרוס ואני הולך למות. אין לי כל תקווה.

הנה הוא, אותו מוטיב-עצמו כמו בחלומי הרא-שון של יהודה: פרוגנוזה של מוות בלתי-נמנע מבפנים. תודה לאל, לא נתקלתי במוטיב גורלי זה אלא בשני מקרים אלה בלבד. בחלומי של יהודה היו אלה הריאות שנפגעו פגיעה אנו-שה (עקרון הנשימה, הפן הרוחני, שכן דעתו היתה שרויה בסכנת פסיכוזה) — ואילו כאן המדובר בכבד, שהוא עקרון חיי-הגוף.

חוקרי הפסיכוסומטיקה בימינו ערכו מחקר על ההקבלה בין אבר נפגע לבין הבעייה המונחת ביסוד הפגיעה; אולם כבר אלפי שנים קודם לכן הוכר הכבד לא רק כאחד משני האברים הפנימיים שאי-אפשר להחליפם אלא נחשב גם כגילומם של החיים. החלום אמר שאבר חיים המרכזי של ה-פאצינט שלי הולך ונשחת. כמו בחלומי של יהודה הייתי בטוחה גם הפעם שלא מטאפורה ספרותית יש כאן אלא שחיי של פולקר נתונים בסכנה ממש.

אמת, פולקר סבל מצהבת ויש להכיר בחששות רציניים למצב הכבד שלו ככוח-דחף העומד מא-

האיש זכר שהיתה לו ילדות מאושרת ושאוירת הבית היתה הרמונית — אולם רק שעה קלה לאחזר מכן הוא תמה על עצמו כיצד היה יכול לשמור אשלייה מזוהר זו זמן ממושך כל-כך. אביו היה איש-אינטליגנציה וכמו אמו היה חבר של המפל-גה הנאציונל-סוציאליסטית עוד לפני 1933, ונש-אר נאצי קנאי עד לתבוסת הרייך השלישי. הפאצינט היה בנו היחיד, ומלבדו היו בנות אחדות. דרגתו של אביו כאובר-שטורמפירר ס"ס היתה דרגה של ייצוג לאות-הוקרה על מפעלו האידיאולוגי. פולקר נשלח, והאידיאל המשפחתי של קצין-ס"ס לנגד עיניו, אל פנימייה לבני גדו-לי-המפלגה שנועדו להיות מנהיגים וקציני-ס"ס. את האם הוא זכר מתוך בחילה כאשה נוקשה, דורשת ומענישה, אם כי, בהתאם למסורת הנאצית שהיתה גברית-מובהקת, הביט עליה האב קצת מגבוה. בכלל נטה האב, גם כלפי שאר בני-המשפחה, ליחס של סארקאזם.

בן ארבע-עשרה, כשקרבה המלחמה לקצה, יצא פולקר את הפנימייה. בן חמש-עשרה התנדב, כב-נים אחרים להגן בקובע-פלדה ובמכונת-ירייה על רחובות ברלין נגד הצבא הסובייטי. נוכח התמוטטות הנאציון חשבה המשפחה על התאב-דות אבל נמנעה מכך, ובניה התפזרו. הצעיר, פולקר, נקלע לגרמניה המערבית, שם ביקש לו כל מיני פרנסות. לאחר שנים אחדות של רעב ומחסור (לא היו לו בעצם כל זכרונות מפורטים עליהן) הגיע פולקר לחוגי אמנות מופשטת, בעלי רמה תרבותית גבוהה, שלפי עצם טבעם היו מנוג-דים לנאציון. עתה שתה קאספאר-האוזר זה של-אחר-המלחמה בצמא פילוסופיה ואמנות וגילה כישרון אסתטי מפתיע. ולכשצף ועלה מאי-קיום רוחני הכיר עצמו רק כאדם הדוחה מלכתחילה (כמו סביבתו החדשה) נאציון, אכזריות ואנטי-שמיות — וכן הוא נהפך לאירופי צעיר מבלי להיות מודע כלל את מעברו מקיום לקיום. בעק-בות התדהמה על שבאופן בלתי-מובן ובלתי-צפוי התנדף עולם הנאציון כלא היה, הופיעה אישיות חדשה, ללא ידיעת הקרע, אותו קרע שאיפשר לו, למרות תבונתו, לחיות בלא השרשים

חירום. לפיכך הצעתי (הפאצינט היה שוכב עתה על הספה), שמא יעלה על דעתו או יצטייר לעיניו ציור, ציור שאפשר יהיה בו כדי לספר מהו הדבר שהנחית עליו מהלומת-מוות זו.

היתה הפסקה. ואחר-כך דיבר הפאצינט :
 אין כאן כלום. רק אדמה חרוכה. מכל העברים, עד לאופק. אין עצים. הכל שדה חרוך. הנה משהו שוכב על הארץ . . . איש . . . גופו קטוע בצורה איומה . . . עמוד השדרה שלו שבור . . . אינני יכול להביט בו . . . זה איום . . . דבר כזה צריך להרוג !!!

הפסקה. שאלה מצדי :
 וכי אין אפשרות לטפל בו ולרפא אותו ?
 תשובה (מהר) :
 לא, זה יותר מדי נורא, נתעב . . . משו-קץ . . . את זה אי-אפשר לרפא . . . את זה צריך להרוג . . .

שאלה :
 וכי לא יכול אדם לדאוג למשהו דווקא משום שהוא חלש ופצוע מאוד ?
 תשובה, מהר :
 אי-אפשר. אינו מסוגל לחיות, לא-טוב, לא שוה כלום ! (הפסקה) : עכשיו יש כאן איש אחר, יש לו אקדח ; עכשיו . . . עכשיו הוא יורה בנכה הנורא בראשו, שוב, שוב. עכשיו אינו זז עוד. הוא מת באמת. האיש הולך לו.

הפסקה ארוכה ; אחר-כך עכשיו הוא בא בחזרה, כל הדרך, הוא טוען את המת על שכמו, איננו רוצה, אבל הוא מוכרח, אינני יודע מדוע. עכשיו הוא מת-חיל להסתלק — לעבר האופק. איננו יכול להיפטר מן המת. הוא לא ייפטר לעולם, זה נורא, איך הוא הולך על-פני האדמה החרוכה. הוא לגמרי לבד.

הפסקה. שאלה :
 האם אתה יכול לראות את פניו ?
 הפסקה ; אחר-כך :
 פני הם (נפעם) : שני הפנים הם שלי !

חורי חלומי. ברם האם זה באמת היה הכול ? האם אפשר היה להסתפק בהסבר זה ? או שמא התקיפה בעייתו הבלתי-מודעת והמחניקה, מאין יכולת לשבור את המחסום ולהגיע לידי תודעה, את הא-בר, את הכבד, בצהבת על-מנת לבצע את איום המוות ? שמא הבעייה גרמה, אם תמצא לומר, פסיכוזה אורגנית במקום פסיכוזה נפשית ? ואפ-שר עכשיו, בחלום שהיה את ההודעה הראשונה על מישור נפשי, היא נזקקה לדמות ה"כבד" בהשאלה בלבד ?

החלום הוציא את הפאצינט שלי מתוך הסתיי-גותו התמימה, אף-על-פי שלא גיליתי לו את דאגתי הנסתרת שהניעה אותי לעשות הכל כדי להציל את הפאצינט הגרמני הזה פולקר מסכנת-נפשות, כפי שעשיתי בשעתו הכל למען הפאצי-ינט היהודי שלי יהודה.

התשובה על השאלה באה למחרת היום בצורה של ציור. וכאן עלי להעיר הערה טכנית : במשך טיפולו היו לפולקר חלומות וסדרות-חלומות, אמנם לא במספר רב אבל חלומות שהתוו קיום ברורים באופן יוצא מן הכלל, כשאחדים מהם באים מן הנדבך העמוק ביותר של הפסיכה. אך יחד עם זה היה פולקר אחד מן המעטים המסוגלים לדימוי יוצר ; פירושו : בשכבו על הספה, במלוא הכרתו ובמלאו סבילותו, היה מסוגל להע-לות ציורים ממעמקי הבלתי-מודע שלו. תופעות-רקע אלה — החומר הבסיסי שממנו נרקמים הח-לומות — דינמיקה מוגדרת להן משלהן ואינן ניי-תנות להשפעות, ממש כמו חלומות. הניסיון הגר-כש במעקב אחרי הנדבכים העמוקים של הנפש חשיבות עצומה לו : בעת ובעונה אחת אתה צופה בו ונתון בתוכו. מכל מקום, הנמכה זו של הרמה המגנטאלית, כשתכנים אוטונומיים עוברים את סף ההכרה, היא אותו הדבר המתרחש בשעת טירוף-הדעת (כפי שתיאר יונג) — אלא שכאן היא מת-ארעת תחת פיקוח. צריך להשתמש בה בזהירות רבה.

אחרי חלום האיום עם השתן השחור לא בא חלום חדש — מסתבר משום מעצור חדש שנוצר על-ידי אימת המוות. כאן היינו איפוא במצב-

בחינות גם-יחד הוא היה יצור בלתי-נסבל לאח-רים: בתור ח'לש ובתור רוצח. וכן הוא נהפך לאותה ח'יית טרף כפי שהבלתי-מודע שלו צייר אותו לאחר-מכן, ובכך הוא צייר את הסירוס הפסיכולוגי האיום שהאידי-אולוגיה הנאצית המיטה על בנו של הרו-דף — המקביל לדיוקן העצמי של תולעת אצל יהודה, בנו של הנרדף.

אך בטרם הופיעה ח'יית הטרף שתפסה את מקומו של הדיוקן העצמי, עוד צריך היה לעבור דרך ארוכה; לאחר שהוא העז להיזכר בפעם הראשונה בבית-ספר ה"ס" (תודות לזיקתו אל התיראפיסטית), בא חלום פאתטי — אם נסתכל בנסיבות — שבו ניסה הפאציינט להציל ולצרף את דיוקן-ה"ס" האידיאלי מימי ילדותו אל ההשפעה הגואלת של מגעו עם התירפיסטית היהודית שלו — אם כי החלום כבר הראה את כישלון ניסיונו:

חלום 2

אנחנו (הנאצים) כבשנו את פאריס. אני, יחד עם איש אחר שאנני מכיר אותו, צועד לאורך שדרות אליזיי. (הפאציינט לא היה שם, כמובן, מעולם, שכן בשעה שפאריס האומללה נפלה, הוא היה בן עשר — אבל הוא יודע שהתיראפיסטית שלו היתה פלי-טה). אני וחברי לבושים מדים שחורים מבריקים — אני גבוה יותר וחזק יותר מ-מה שהנני באמת, וגאה מאוד. השמש זור-חת. פתאום אני פוגש אותך (את התיר-פיסטית). את עלובה, ענייה, נראית זק-נה — פליטה בפאריס. הפגישה אתך היא גולת-הכותרת של אַשרי. אני מסתער לק-ראתך בזרועות פתוחות, אבל את נרתעת לאחור, כי המדים שלי מפחידים אותך. אני נבהל, איני יכול להבין את פחדך, לבי יוצא אליך. אני רואה את חדרך העלוב, חדר פליטה, ומייגע את מוחי, במה אוכל לשמח אותך. אני מקשט את הדרך כולו בפרחים; אך דבר זה אינו מועיל — את נשארת בהסתייגותך.

כאן עלי להקדים את המאוחר ולספר לקורא דברים שהפאציינט העלה אותם בזכרונו רק בש-לב מאוחר יותר: כיון שגודל ברוח תורות נאציות, ביקש בילדותו להתאים לדיוקן גיבור-ה"ס" ש-הוא היה עתיד להיות: במדים שחורים, קשה כפל-דה, ללא רחמים, בלתי-נגיע ובלתי-מנוצח. בפנימייה התברר שאינו מסוגל ואינו מוכן להס-תגל לסגנון השורר שם, להיות מעורב עם המון הבנים השריריים והפראיים, מאומן להכות את החלש ממנו, אם ימצא שחלש הוא — להילחם, להכניע ולהעניש בלי-רחם את כל מי שהוא שונה ממנו באיזה אופן שהוא. עתה הוא נזכר מתוך בושח וחרדה עצומה איך הוא-עצמו הוכה פעם מכות-רצח בתורת עונש על-ידי הכנופייה המאו-חדת של חבריו לחדר. אז הוא נוכח לדעת שהם והמדריכים הם נתעבים ורצחניים ובכל-זאת הם מייצגים את האידיאל של אביו, של השקפת-העולם הכול-יכולה של הנצינולסוציאליזם, את האידיאל שלו — ומתוך כך הוא ניסה בפנימיותו ליהפך לחד-מין-חברייא ולהזדהות אתם. חלום שהופיע באותו זמן הראה את כל ממדי העיוות הזו: היה שם בבית-הספר של ס"ס נער אחד, שמו אדולף מרייה, שאף הוא, כמו הפאציינט, לא רצה להתבולל או להתערב עם האחרים, מתוך אותה הרגשה עצמה, אך הואיל והוא היה בטוח מאוד בעצמו וידע בתוקף לעמוד על שלו והביט בבוז על המון בעלי-השרירים, לא נגע בו איש לרעה. דמות זוהרת זו מתוך ימי האופל שלו הופיעה עתה בחלום שצייר את בית-ספר ה"ס" ואת הפאציינט כילד עם ילדים. הם עגו עוגה סביב אדולף מרייה, שלאמיתו-של-דבר היה בלתי-נגיע, והרגו אותו ופולקו היה אחד מן האספסוף; משמע שהוא הרג את הדיוקן האציל, את החלק האנושי ההגון שבקרבו. קין הורג את הבל, או בביטוי של הפאציינט: שובר את מפרקתו. וכן הוא נעשה כפליים בלתי-ראוי לחיות — אחת התורות הגודעות לשמ-צה של הנאציזם: לאחר שהוא הוציא את עצמו להורג, שוב לא היה יכול להיפטר לעולם מן הבר-מנן המאשים אותו, מאות-קין שעליו; משתי

לכאורה ניתק המגע אתי ומחשבותיו דללו. הפעם לא עזרתי לו לשבור את השתיקה המענה והממו- שכת שחלה.

ואז באה הסערה: לפתע פרצו מתוכו ציורים, מילים, עלבונות: סיסמאות נאציות פראיות, תמו- נות אנטישמיות פראיות הציפו את מוחו, ישר מן ה"שטירמר", תמונות מ"ליל-הבדולח", הכל מלא שנאה, אימה ופלצות מן היהודים שמעולם לא ידע כמותן, והתרגשויות שמן הנמנע הוא כי הוא רחש אותן אישית בשעתן, שאז עדיין היה יותר מדי צעיר. בעלות עליו נחשול זה ניסה הפאציניט, כל-עוד נפשו בו, לזכור את קלסתר- פני כאילו יש בכך משום השבעה; אך לנגד עיניו נהפכו פני לקריקטורה נתעבת של "שטירמר", לקריקטורה של יהודי זקן ומזוקן המונה כסף, כספו של הפאציניט, הוא השכר שהוא שילם לי, כשהוא צוחק על טיפשותו ועל אמונו. כאן אביו נכנס לתוך המערכה ויצא לקרב אתי; נכנס למערכה עברו הנאצי — אותו חלק שנגדע ממנו על-ידי הפיצול. אלה היו השרשים שהוא עצמו גדע אותם; הדבר הנורא שקרה עתה היה חיבו- רם-מחדש.

הפאציניט קם. ומתיישב על הספה. מראהו היה זוועתי. הוא היה חיזור כבר-מגן, עם חיזורון- הכבד האופייני מתחת לעורו ועם עיניים חלולות. הסערה שבתודעתו כבר חלפה ועברה; היא הניחה אותו — ואותי עמו — כמעט מאובן מרוב פלצות נוכח המורשה הגרמנית שהיתה חבויה בו שלא- מדעת.

מובן שהוא עצמו לא חשב להמתיק או להכ- חיש את מה שאירע זה-עתה: הרי הוא עצמו לא ידע זאת עד היום שהוא יותר ממני. הוא קיבל את הדבר כפסק-דין אובייקטיבי: כך הנני! רק מכוח אמונו כלפי התיראפיסטית שלו היהודית — אמון עמוק בפעם הראשונה בחייו — נפתחה בלבו תהום הארס. אלא שההתפרצות לא הניחה מקום רב לספק שאלמלא חל בשנת 1945 מפנה בתול- דות העולם, עתיד היה הפאציניט שלי להיות אחד מאותם טיפוסים של אנשי-ס"ס קרירים, מואסים בעצמם, מעודנים מאוד ולכן אכזריים

ובכך תמה באמת פרשת "אישה-הס"ס הנחמד"; ובמלוא עוצמתו עלה הצד השני, המחריד, של המטבע. תחילה הוא מסתיר עדיין את אופיו הא- מיטי, את שנאתו ואת תוקפנותו, תחת המסוה של מאבק אידיאליסטי עם שטן אי-האנושיות, האכזריות, התוקפנות, האופל, שבצד השני. בח- לום שלאחר זה של אישה-הס"ס האוהב פתח הפאציניט, מטורף מרוב כעס, אש ללא הבחנה כלפי פרצופו חסר-ההבעה של "פופו". פופו ("משטרת-העם") היא משטרת מזרח-גרמניה שאינה יודעת רחם ומטילה אימתה על הכול; היא שומרת על החומה המבתרת את ברלין ויורה למוות כל פליט המנסה להימלט.

ראוי לזכור שברלין שבימינו היא במציאותה הסמל של רוח מפולגת: עיר שיושב בה עם אחד ויחיד אבל גזורה בתווד כבסכין. אין כאן המקום להתעמק בבעיית מערב-מזרח של גרמניה. דיינו אם נאמר שחוץ מן העובדות החמורות כשהן לעצמן התפתחה כאן שנאה עמוקה וארסית בין שני החלקים. בחוגים רחבים שוב קיימת הסכנה הגרמנית הגורלית שרואים את התגלמות הרע בצד השני ומוכנים להרוג אותו ללא הרהור וללא הבחנה. הצד המזרחי הורג, כאמור, פשוטו-כמש- מעו, ואילו הצד המערבי רק במובן האידיאולו- גי — אבל רגש תוקפני עז קיים משני העברים כאחד.

הפאציניט שלי ירה בחלום-הטירוף שלו לתוך פנים ללא-ארשת, המייצגים למראית-עין את הצד המזרחי האכזרי. אך על מה הוא ירה לאמיתו של דבר? מי היה הוא במצב זה של שצף-קצף, אם אך נתעלם מן התואנה של "נשיאת נשק נגד תוקפנות ואי-אנושיות", שהרי סוף-סוף הוא עצמו התנהג בחלומו בתוקפנות ובאי-אנושיות מובהקת? מה היא הארשת האמיתית של הפנים ללא ארשת של תוכם הוא ירה?

הפאציניט חש מבוכה; הוא היה עייף ודבר לא עלה על דעתו. הוא הביע רצונו להפסיק את הטיפול לזמן-מה, אבל קיים נאמנה את המועדה השניה שנקבעה לו במתכוון לאותו יום עצמו.

אני שואלת: "להיפגע — על-ידי מה?"
 הפאצינט: "על-ידי מה שאַת רואה."
 כעבור כמה ימים היתה לו עוד ציור פעיל:
 יש חיה כבירה בתוך מערה עגולה ואפלה
 שיש קצת אור בפתחה. החיה מבודדת ל-
 גמרי — מבחוץ ישנם החיים. לעתים היא
 רובצת ליד הפתח ולוכדת לה אשה שתל-
 טף אותה. אחר-כך היא הורגת אותה. פח-
 דה של האשה הוא עינוגה של החיה —
 רק זה יכול לתת לה הרגשה שהיא חיה;
 אבל עליה להרוג אותן בזו אחר זו: שאי-
 לו היתה האשה נשארת אתה, היתה לה
 כמו ראי: החיה היתה רואה את עצמה.
 המפלצת אינה יכולה לזחול חוץ למאור-
 תה, כי בחוץ היא תעורר פחד, שאט-נפש
 ושנאה והיו הורגים אותה — או שכל אחד
 היה בורח ממנה והיא היתה נשארת לב-
 דה בתוך השממה. לכן אינה יכולה לצאת:
 היא כלואה במקומה, בהיותה אסיר וסו-
 הר גם-יחד.

שאלה: ומה אילו היתה מביטה אל הראי?

תשובה:

חס ושלום! היא היתה מאימת מראה-
 פניה!

אחר-כך יש שוב אשה מחוסנת שפולקר אינו
 יכול לראות את פניה, מין אלה, הנושאת ראי
 בידה. מתחלה נוהמת המפלצת עליה גהימה גור-
 את, אחר-כך היא מעיזה להביט בגניבה אל הראי:
 היא רואה שם דמיות נוראה, אבל במפח-נפש
 היא רואה שאין בארשת-פניה לא טירוף ולא
 שנאה אלא רק עצב תהומי.

בציוריו המזורים ועמוסי סכיופרניה מתוך
 דימוי-פעיל ובחלומותיו זרע פולקר, מתוך גבכי
 הבלתי-מודע, קצת אור על הקושיה שעדיין לא
 ידע איש לתרצה: כיצד אפשר היה שבאומה
 בעלת תרבות גבוהה — ואפילו בשכבת האינט-
 ליגנציה שבה — ידורו רגישות מעודנת, כישרון
 ומערכות ערכים בכפיפה אחת עם אכזריות כזו,
 ולו רק מתוך סובלנות סלחנית כלפיה ולא בהפ-
 צתה בפועל-ממש; הוא גם האיר במשהו את

ביותר; לא רוצה גס-רוח סתם אלא אולי כעין
 היידריך, אדם שרציחת האני הרגיש שלו עשה
 אותו לרודף.

פרץ התקף חזק של הכבד; ועתה הופיע הדיוקן
 המחריד של הית-הטרף בסדרה של תמונות פעי-
 לות.

אני מתרוצץ על-פני שדה. אני רע לגמרי;
 אני הופך לחיה; ראשי הוא כבר משל
 חיה, חרטומי מחודד. אני רץ לתוך היער.
 זה יער נורא — רק רצח יש בו. גם אני אר-
 צח כל מה שיזדמן לי ביער. אני בודד לגמ-
 רי וסביבי היער הרע והרצחני שאני חלק
 ממנו. כל חי שיבוא בו ייהרג.

שאלה:

האם אני יכולה להיכנס

תשובה (מהר):

כן, את יכולה. (הפסקה) עכשיו את נכני-
 סת. אבל לך לא יוכל לקרות כלום. אַת
 איך-שהוא מחוסנת, כאילו יש שריון סבי-
 בך, משהו שקורן ממך. הסכנה אף אינה
 מודעת לך, אַת עומדת לרגלי העץ ומביטה
 אלי למעלה לתוך העץ. ועכשיו אַת הופכת
 פניך וחוזרת דרך היער. אני מלווה אותך
 בהיחבא מעל ראשי העצים, עד לקצה הי-
 ער. כעת את נעצרת ומביטה למעלה. אני
 מתחיל לרדת מן העץ וכעת אני על הארץ,
 קטן מאוד. היית יכולה לרמוס אותי ברג-
 לך. אבלאין לך כוונה כזאת. עכשיו אני
 שטוח לגמרי, נמצא על הארץ. את מהלכת
 ואני יוצא בעקבותיך מן היער. אינך מבי-
 טה מסביב — אבל אני בעקבותיך.

לאחר זמן-מה מזדקף הפאצינט כשהוא מזוע-
 זע עדיין מאוד מן הרושם העל-מציאותי של ציור-
 רו, מדליק סיגריה, אבל עכשיו שיחתו נורמלית:
 "לא היה לך שום מושג מה התרחש באמת
 ביער! אני קצת הצטערתי למענך, כי שם
 בפנים את לא כל כך רצויה — אף-על-פי
 שאת מחוסנת. אבל השריון אינו מגן על
 עיניך. הן יכולות להיפגע."

חף הרצחני הבוקע מן המחלה בדרך התנגדותה ונסיגתה, כן במישור החברתי בלעו הגרמנים את הפיתיון האנטישמי שהנאציזם הגיש להם מתוך חישוב מדיני, ומתוך שחרור מיגאלומאני מעול הזיקה, מעשרת הדיברות, אחוז בכוח הבלתי-מוגבל של חייט-הטרף אשר לפניו נחבאים כל חיים וכל יצור חי, נחבאים או נמלטים על נפשם אם אינם נהרגים — עד שלבסוף נשאר המפלצת מוכת-תימהון, חרוכה ובודדת בתוך השממה שהיא עשתה כמו ידיה — לאחר שהרגה את מה שעלול היה להצילה.

פולקר, בשעה שחזר-וחזי רגע מכריע זה, עמד על משמעותו והתגבר עליו כשרק יצר אחד עוד פועל בו, יצר שהוא יותר מאימת המוות: הדחף לא לתת לכוחות חבוים למשול בו נגד הכרתו.

מצבו של פולקר בכללו נעשה משביע-רצון למדי: הוא הוסיף עשרה קילו במשקל, דבר שהשתדל להשיג זה שנים, מיבחני הכבד שנערכו על-ידי רופאו מפקידה לפקידה גילו ייצוב נמשך. ניכרו שינויים באישיותו: מאדם קר ואמביציוזי, אם כי יעיל מאוד, שתמיד היה מספר אחד או מספר שניים בתחומו, נעשה עתה אדם בעל שקט נפשי אינטנסיבי הסופג לתוכו עולם פנימי מפתיע הנפתח לפניו. אם כי מילא את תפקידיו בשיגרה שבביטחון, רפתה התעניינותו בעיסוקו הסוער-תמיד ושוב לא נמשך בכוח-קסם אל הרפתקאות פראיות. הוא עמד על מגבלות חיי גישואיו אך החזיק בהם ברוח ידידות מסויגת אך הומאנית והשאיר את הדלת פתוחה לאפשרויות העמקתם בעתיד הקרוב או הרחוק; בנו הקטן נעשה גורם רב-משמעות בלבד. הוא התחיל לפתח בריתות-ידידות אינטנסיביות עם גברים — ניסיון רוחני שהיה חדש ופורה. מאויים אנושיים ואמנותיים נתנו אותותיהם אם כי נענה להם מתוך היסוס, שכן חש את הסכנה שבבקשת-מפלט ובדחיקת הקץ.

כן היה המצב כשהופסק טיפולו לפרק-זמן מתוכנן של חמשה חודשים — כיון שהתיראפיס-טית שלו יצאה לנסיעה ממושכת למדינת ישראל, ואף הפאציינט יצא למסעות לרגל עסקיו. בינתיים

הבעייה, מדוע היצר הרצחני של הגרמנים נטפל ליהודים דווקא. תיאוריות סוציולוגיות והיסטוריות מעולם לא היה בידן להסביר עד-תום את החזיון המיוחד-במינו המכונה הסימביוזה הגרמנית-היהודית — עובדה מסתורית שאי-אפשר להתכחש לה, בין אם נרצה ובין אם לא נרצה.

חיה אילמת ועצובה זו שהראתה שהיא עלולה בכוח ליהפך להיות-טרף, רומזת אל משהו גולמי, מבודד, בלתי-מעוצב, בלתי-ניתן-לניסוח, משהו בלתי-נגאל בתשתית הנפש הגרמנית (בין שנראה בכך "קראופי טבוע מלידה" או התפתחות עקב תנאים היסטוריים; לשאלה זו לא נידרש כאן); יש כאן גורם שהיהודים — ואולי היהודים בלבד — היו מסוגלים להבין, לבוא במגע אתו וכמו בתהליך קאטאליטי לדובבו, להוציאו לאור, באופן שהוא היה יכול להתפתח ולהיות לכוח-יצירה במובן העילאי. הכיצד? ועל-שום מה היי-הודים דווקא?

בקרב אומות העולם עוררו הגרמנים כל מיני תגובות: הערצה, פחד, סלידה, לגלוג, הערכה — אך איש לא אהב אותם — חוץ מן היהודים; היהודים אהבו אותם והבינו שאופל אטום זה עשוי להיות בית-זרע לגדולות ואף נמשכו אליו משיכה עזה, והגרמנים היו זקוקים למגע גואל ומעצב זה, למגע שהיה בו כדי להחיות איש את אפשרויות רעהו, כשהם עושים זה את זה ממשיים יותר ומוציאים עצמם לפועל. הרי לך קונסטלאציה מוזרה היוצרת יחס מיוחד במינו של משיכה הדדית וצורך הדדי. ולא נידרש כאן לשאלה מהו הגורם שמשך את היהודים, שהם מצדם בכל ההיסטוריה הארוכה של גלותם לא נכנסו מעולם לסימביוזה אינטימית כזאת עם כל עם אחר. מכל מקום ראוי לזכור את הצד של הצלת-חיים שהיה בחיה הבלונדית של יהודה ולתת לרגע את דעתנו על העובדה שהלשון היהודית הבינ-לאומית, אידיש, היא ממוצא גרמני.

אבל, כשם שבסכיוזופרניה על הרוב אותו אדם המצליח לפרוץ את מחסום ההתנכרות, ההתבו-דות הרגשית ואפס-היחס, הוא-הוא המטרה לד-

ול להיות פטור מהנחיל אותה לבנו שלו. בגבורה אמיתית נלחם פולקר עם הבעייה הבלתי-פרסונלית, התמודד עמה כדי להיות כיצור אנושי — ממש כשם שהיה על יהודה להיאבק עם ההשפלה העצמית. השנאה העצמית הבלתי-מודעת הקיבו-צית שהוא מצא בקרבו. כמו לגבי יהודה חלה כאן התרחשות שאין להחזירה לאחור, חלה תמורה. וכאן לפנינו הדוגמה האחת הגדולה של אותו דבר שהכל דשים בו, של גרמני הנפתל עם עברו ויכול לו, שזכיתי להיות לו לעדה; ויורשה לי להוסיף: להיות לעדה ביראת-כבוד עמוקה ובהע-רצה עמוקה. רק עתה אני יודעת מה משמעו האמיתי של הדבר. ומשמעו הוא: גפתולים לחיים ולמוות.

להפתעתי לא הביאה הקאתארסיס לא רווחה ולא פתרון. בחלומותיו מצא פולקר עצמו גידון לעמוד עם אבותיו: מרצונו החפשי הוא הצטרף בחלמו לזה או זה מביניהם בבית-הסוהר ששם הם היו אסורים בצדק על פשע חלומי כלשהו.

שבועים לפני שיצאתי מברלין לצמיתות, העיר פולקר בשקט על תופעה מוזרה זו ובכך ביטא שלא-מדעת את הסתירה שבה חי כל הדור הגרמני שלו שחונך חינוך נאצי (בני 35 עד 45 היום): "איני יכול עוד לשוב לאחור אך איני יכול גם לזוז קדימה. אני גרמני, חוליה בשלשלת, ככל שהיתה שלשלת זו הרת-שואה. אך כיצד אוכל לנתק עצמי משרשי? אני גידון להישאר מה שהנני. הנני בן. אין לי אבות אחרים, אף-על-פי שהם הנחילו לי רעל."

בכך הוא אומר את האמת ובכך נסתתמו כל הטענות. שכן תשובות מחוכמות אינן פותרות שאלות-חיים. התכחשות האדם למוצאו יוצרת רק עריקים; אדם יכול להיות רק מתוך שייכות אל עצמו וקשרו. לכן השתתקתי כי לא ידעתי תשו-בות זולת תשובות מחוכמות.

יש ובשעה שבעייה רובצת על אדם והוא מודה בענווה על אולת-ידו, יעלה בלבו פתרון שאין מקורו במוח המחוכם; אני למדתי להיענות להש-ראות מעין אלה. פתאום נתתי דעתי שמוטיב מתוך הקונצרט הבראנדנבורגי השלישי לבאך

הוחלפו מכתבים אחדים שבהם מסר הפאציינט לתיראפיסטית על חלומות ומאורעות חשובים. חזרתי מישראל לאחר שהחלטתי להשתקע בה; הקציתי ארבעה עד חמישה חדשים כדי לחסל את עבודתי בברלין, לרבות הטיפול בפולקר. מובן שרוחו נעכרה בשמעו כי הטיפול אצלי עומד להסתיים. ציפיתי לאותן התפתחויות המתארעות לעתים בפאציינט נוכח הגבלת-זמן כזו.

ברם לא קרה מאומה. עבודת-השיגרה שלנו נתעכבה בשל תחושת המפח שעברה על פולקר, כי אם המעשה במרטין לותר סוספר לו סייצו להתגבר עליה. כששאלו את לותר מה היה עושה אילו נודע לו שהעולם ייחרב למחר, השיב: "היי-תי משקה את עץ התפוח שנטעתי אתמול". המ-שכנו איפוא עקב בצד אגודל כאילו שום גבול לא הוצב לפנינו.

לאט לאט הוא הגיע פולקר להבנת האמת לא-שורה; הוא עמד עליה בשעה שקרא "שיחות עם היטלר" לראושינג. גם הוא מצא בקרבו את תשוקת הרצח והעינוי, את התשוקה לנהוג בבני-אדם כמו בגלמי שחמט ולהיזן אוכלוסיות שלמות ממקום למקום — כל אותם היצרים הבלתי-אנו-שיים שפעלו אצל הנאצים. הוא הפקיר עצמו בלי-רחם ליצרים אלה כשהוא מלא גועל, הפתעה ותדהמה — יצרי דורות של לאומנים — ונוכח לדעת שאין אלה קוי-אופי אישיים שלו אלא המורשה הנוראה של דורות-דורות של אבות, דו-דים, סבים שחיו עם כל זה ולבסוף הוציאו לפרועל מה שרדום היה בנבכי-הנפש הבלתי-פרסונאליים של האירופי התרבותי הצעיר פולקר, שלא-מדע-תו, כנגד רצונו, כמו בארבראוסה הנחבא במעבה ההר. שום "הרגשת אשמה", שום האשמה-עצמית, אין בידן לשנות קיום אלה שבנבכים. עם שגילה אותם פולקר בדרך זו, הוא נוכח לדעת, שאינם לא קניינו האישי ולא אשמתו האישית, אלא שחיוון קיבוצי הוא שנתפס לו אז ועכשיו הוא בא להת-מודד אתו אישית וביודעים. עתה, ועתה בלבד היה הוא אחראי ומסוגל לבתור. ובכך סיכוי לפתור את בעייתם האפלה של אבר-תיו ולשבור את השלשלת הנוראה של המורשה —

בתמונה. הפאצינט מטייל עם הזקן ומר-
אה לו שניים-שלושה נופים; אין הם מדב-
רים אף מילה. — בהקיץ הוא מזהה את
הנופים כמקומות אשר בהם התרחשו
מאורעות-חלום חשובים במשך הטיפול.

יצאתי מן הארץ מתוך הרגשה שהטיפול השיג,
ביסודו-של-דבר, את מטרתו; הושגה תמורה
עמוקה וחיונית באישיותו של הפאצינט.

הרגשה זו אושרה על-ידי השנתים שעברו מאז.

הערות-סיום

בתחלת שני הטיפולים שעליהם מסרתי כאן,
אי-אפשר היה כמובן לחזות מראש מה עמד
לפנינו, שכאן נזכה לעבודה עם שני יצורי-אנוש
נפגעים שאישיותם עמדה להם לשתף עצמם במע-
קב אחר כמה מן התהליכים האפלים ביותר של
דורנו, מעקב שנתן להציץ אל נבכים עמוקים
יותר משאפשר היה לקוות אי-פעם. הקצב הנמרץ
והבלתי-מקובל של ישיבות ממושכות יום-יום
במשך כמה שבועות או חדשים, שתוכנן יקויים
מאין-ברירה, עמד לנו להגיע למעמקים ולתכנים
שבלעדי זאת לא היינו מגיעים אליהם; הווה
אומר, שפעולתו היתה לא רק כגורם כמותי
אלא גם איכותי. שוב ושוב חשתי הערצה
לשני הפאצינטים שלי שלא התחמקו ולא התכח-
שו אלא התייצבו באומץ ובהחלטיות למאבקם על
חיים ומוות.

ברם אין לכחד שגם בשביל התיראפיסטית לא
היתה המערכה קלה תמיד; לעתים שאלתי את
עצמי מאין אזור כוח להוסיף ולהקשיב, כוח
שהועמד במבחן עליון, ומאין אקח את הזכות
לנסות ולעזור בשעה שהגעתי לפי הרגשתי לקצה
גבול סבלנותי ורגשות בחילה, רוגז ועגמת-נפש
הציפו גם אותי. לא ניסיתי אף פעם לגרש מעל
פני רגשות אלה להתמודד אתם. אך כל הטענות
נסתתמו בפני תשובה אחת: מישו היה
צריך לדעת את הדבר עד-תום. ולא-
חר שלפי מיטב ידיעתי עוד לא עשה זאת איש
זולתי ונותר רק פרק-זמן קצר שבו אפשר יהיה
לבוא עד חקר הדבר, הרי אם אין אני, מי? ואם
לא עכשיו, אימתי?

נשמע מזמן לזמן ברקע תודעתי; ופתאום עלה על
דעתי שזוהי מורשה שנשללה מפולקר. אמרתי לו:
"אבותיך אינם גרמניה כולה, כפי שאתה חושב
וכפי שהם רצו שתחשוב. קודם להם ובניגוד להם
היו גרמנים אחרים, שרירים-וקיימים לא פחות
מהם; אתה הוא חוליה גם בשלשלת היוצאת מא-
לה, אם תוכל להישמר מן הראשונים וללכת אחרי
האחרונים".

שמת את התקליט על הפטיפון; שנינו ישבנו
והקשבנו בדומייה עמוקה לקונצרט הברנדנבורגי
השלישי.

בשעה זו עשה הקונצרט הברנדנבורגי למען
פולקר מה שעשה החלום על ירושלים למען יהו-
דה: הוא חולל בו תמורה על-ידי חיבורו הרוחני
המחודש עם עבר שרירי-וקיים. שניהם, כגרמני
כיהודי, "יכלו" לעבר ההרסני שנכנס באמצע.
עכשיו ניתן לו לפולקר להרפות מן המסורת הי-
חידה שעד כאן היתה בהישג ידו ושבה נאחו
בלא יודעים אחיזה נואשת, ושוב לא היה נידון
להחזיק למען חיינו בשרשים המורעלים שהם היו
הדבר היחיד מן הזוהר הגרמנית שלו שהוא הכיר
קודם.

מיד אחרי זה באה תמונה פעילה שהקימה את
הגשר בין שתי החטיבות המפורדות. עתה צף-
ועלה הזכרון על פרק-הזמן בין שנתו החמש-
עשרה לשנתו התשע-עשרה.

לסיום דוח זה אני מוסרת את שני החלומות:

(1) הפאצינט חולם שהוא נרדם על הס-
פה בחדר-הייעוץ; התיראפיסטית מעירה
אותו (כשהיא יושבת כדרכה על כיסא קצת
מאחוריו) בקחתה אתיד ימינו בשמאלה —
מחוה אצילה מאוד. עכשיו (כך נמשך
חלומי) הוא חוזר ונרדם, והתיראפיסטית
מעירה אותו שנית: זאת הפעם היא נוג-
עת בעדינות במצחו.

שנית: זאת הפעם היא נוגעת בעדינות במצחו.

ובלילה שלפני ישיבתנו האחרונה הוא חלם:

(2) הפאצינט נמצא אצל איש זקן לא-
ידוע, אך עדין-נפש, אשראליו העבירה או-
תו התיראפיסטית — ששוב אינה מופיעה

עד שיימצא פתרון. אני משוכנעת שהזיקה המוּוֹ-
רה והממושכת בין גרמנים ליהודים עדיין לא
באה אל קצה, בין שנרצה בכך ובין שלא נרצה;
אלא שכמובן יש בו עתה גוונים חדשים לאור
המצב השונה בתכלית שנוצר על-ידי תקומת
מדינת ישראל והתמורה בטיפוס וברקע שחלה
עם מיזוג הקבוצות שנוולדו בארץ.

לבסוף עלי להוסיף משהו על מצבי כתיראפיס-
טית, שהיה אולי ללא תקדים; בשני המקרים גם
יחד הייתי בעת ובעונה אחת (א) תיראפיסטית;
(ב) האמצעי והמכשיר האפשרי לביצוע התמורה;
(ג) אדם בשר-ודם לעצמו, שנפגע על-ידי העוב-
דות שהעלתה האנאליזה. מדעת ומרצון הסגתי
במקום שראיתי צורך את הגבולות המוחזקים
כחיוניים לגישה תיראפיסטית; נתתי משל עצמי,
לא בשארתי מפוצלת לשלושת הפנים שמניתי ולא
ביקשתי מבטחים מאחורי אחד מהם. דבר זה לא
למדתי מרבותי ומהכשרתי המקצועית בפסיכו-
לוגיה שנתנה לי הרבה, אלא למדתי ממרטין
בובר שפתח מימד חדש של זיקה. באחד מסיי-
פוריו החסידיים הוא מספר על ר' משה ליב שאמר
שלעתים אדם חייב אפילו להיות אפיקורס כדי
לעזור. שאם בא אדם לבקש את עזרתך אין לך
רשות להשיב לו בלשון של חסידות: "בטח בא-
לוהים והוא יעזור לך מצרתך... " אלא אז עליך
לנהוג כאילו אין אלוהים בשמים כי אם אין
בעולם אלא אדם אחד בלבד שיכול לעזור — אתה.
וכן זכיתי, לבד מגילויים היסטוריים פסיכולו-
גיים, לנסיון-חיים מלהיב ששינה את שני הצדדים,
את הפאציניסטים ואת התיראפיסטית; גיליתי מהו
האוצר של תום חדש הרדום בנפשות הטרופות
ביותר — אם אך נותר בהן ניצוץ שאפשר להדלי-
קו מחדש.

כפי שתואר, מסקנתי המפתיעה היתה שבניהם
של שני הצדדים, בנו של הקרבן ובנו של מקריבו
— שניהם היו מורעלים בשורש גשמתם באותו
רעל: באידיאולוגיה הנאצית; שני חיים אלה,
אחרי תקופת שתילה והבשלה של חמש-עשרה עד
שבע-עשרה שנה, היו נתונים בסכנת התמוטטות.
נמצא שעל שניהם היה למצוא קשרים בני-קיימא
עם העבר שישגשו על התהום של תורה רומסת-
חיים שהיתה המושלת בכיפה בימי ילדותם, מעבר
מזה ומזה של המתרס; ומן הסתם היא הנותנת
ששניהם היו צריכים להעמיק-חקר, עוד הלאה
מ"אבותיהם" שייצגו לגביהם את האוריינטאציה
הרוחנית.

הטיפול בפולקר וביהודה מראה מה משמעותם
האמיתית של הנפתולים עם העבר הנאצי; לפיכך
אני דומני כי חשיבותם היא לא אינדיבידואלית
בלבד. אולם בעוד שהיהודים זכו בהתמודדם ב-
בעייה הגדולה הזאת מן הסיוע הנפשי של גורם
חדש לחלוטין, ממשותה החיה של מדינת-ישראל,
וכן מן המסורת היהודית שהיא עדיין בת-משמ-
עות (וכל זה נוסף על העובדה שהם "רק" הנר-
דפים ולא האשמים), הרי נפתוליהם של הגרמנים
עם העבר הם כמובן שונים במהותם. נראים הדב-
רים שמורשה בלתי-מעוכלת עודנה כמוסה עם
הגרמני בגלגולים שקשה להתחקות עליהם — על
אפם של מאמצים מודעים ואופטימיזם מודע. את
הפילוסופיות הראוותנית אין הצד היהודי צריך
לקבל כאמת-מידה להערכת התמורה שחלה בנפש
הגרמנית ואין הצד הגרמני צריך לקבל כצורה של
תגובה על האסון המוסרי שירד על האומה. אולם
צריך שיובן כמה קשה הוא לגרמני למצוא את
הגישה הנכונה. היחס בין הרצח לבין הנרצח הוא
מן היחסים האינטימיים ביותר ודרכו להתמהמה